

Motívumrend egy Füst Milán-versben

1. Füst Milánnak az Aggok a lakodalmon – Sorstragédia egy felvonásban, versekben című műve a Nyugatban jelent meg (Füst 1910), majd a Változtatnod nem lehet című kötetében (Váln. 69–123). Művének egyik részletét mintegy húsz esztendővel később önálló versként helyezte el ezzel a magyarázó címmel: Részlet az „Aggok a lakodalmon” című verses színdarabból – Kajetán beszéde a királyhoz (Váln. 77–9). Így közli a Szellemelek utcája című kötetében is (FSzu. 80–1), és ugyane versgyűjteményében megjelenti a színjáték kezdetét: Az „Aggok a lakodalmon” című verses tragédia prológusa (FSzu. 133–6). A színjáték e részlete a költő bizonyos motívumhasználata és stílusjellemzői révén hasonlatos az eleve (lírai) versnek készült műveivel.

2.1. Még a költő életében, 1958-ban kiadott Összes versei, majd annak későbbi kiadásai (1969, 1972, 1977, 1982) szintén tartalmazzák az említett prológust és a verset, amely a következő (a FÖv. 1969: 98–9 alapján):

Részlet az „Aggok a lakodalmon” című verses színdarabból

Kajetán beszéde a királyhoz

Felség, aggok vagyunk, mint látható, s nevem Kajetán s ez régi társam és barátom Bohemund...

S mindketten, lantosok, Arméniából származánk, hol kopár, vörös hegyek

A tenger partjait szegélyezik s hol sötétebb egen

Másfajta csillagok járása van. Király, csodás e táj...

Ott sokkal több a csillag s mind sugárzóbb és kövér...

S e messzi országnak is sok szokása más, – a nép ott halkszavú és búskomoly, – Ez volt hazánk.

De mért is szólni minderről, hisz vége van.

Bizony, hogy szegény lelkünk elszakadt az ágról, amely hordozá s akár a túl-érett gyümölcs,

Amely egy éjszakán lehull és már csak önmagának van és vár... sötétben ilykép rejtezzünk

S hogy mit várunk e tartós éjszakában még? – azt nem tudom.

Nehéz a vándor sorsa, nagy Király!

Voltunk megváltó vidámság a zordon pusztaságokon,

Vagy másutt: lenge, könnyű tűz, mely nyomtalan vonúl...

S volt úgy, hogy országutakon az éj ikránkba mart

S bizony nem volt tanyánk... s holott kopogtunk, szinte felindult a küszöb ellenünk...

Felbokrosodtak még a falak is... az emberszív gyakran kemény, ha szólítod, –
Ezt bezeg megtanultuk, akkor vándorok. Továbbá: mivel mulattassalak?
Gazdák mi nem voltunk sosem.

S ily szóval sem köszöntött minket senki: vidd a lányomat! szeresd!
De mint az átkozottak jártunk-keltünk, elmerülve, sóhajtozva, ögyelegtünk,
hízelegtünk,

Téboly volt e lét nekünk! És mit sem érő lomha gaz,
Amely burjánzik: annyi volt az ember s minden cselekménye, fényes nap-
ja, – ám az éj

S a hold bizony megejtett a mákonyával s fenn a fürtösféjű csillagok,
Az édesek voltak meghittjeink. – Nem volt szelíd kis szép menyasszonyunk,
Mosolygó, ledér szomszédnét sem ismerénk... Banyák és ringyók voltak tár-
saink,

Panaszkodó parasztok voltak nyügeink... s akár az épülőben lévő városok,
feltúrt utak,

Mi olyanok valánk, hogy csak jövőt akartunk, semmi mást és elfeledtük érte
napjaink’...

Egy télen aztán nagy városba érkezénk, volt éppen gyertyaszentelő
S a víz mellett járt fel s alá sokféle lány meg asszony, kezét tördelél...
Gyertyákat vitt a nagy folyónak, koszorúkat hajigált belé, majd hajladozott
is meg suttogott...

S mi megtudtuk, hogy náluk így szokás: az öngyilkosok kedvesei tartják így
az innepet, –

A folyót kérellik, hogy adná nyugtát annak, aki most is nyugtalan talán,
Még ott a mély halálban is... S mi ámuldozva néztük őket árva vándorok:
Hogy íme, lám – e föld ily hú tehát? S nem nyomtalan tanyázott itt, ki erre
járt?

Tünődve néztük lenn a vad folyót...

S e naptól csendesebbek lettünk. – Úgy lehet:

Háborgó ifjuságunk akkor s ott letelt.

A színjátékról még 1911-ben Babits Mihály ezt írta Füstnek: „[...] ez a dráma
nekem nagy élvezetet szerzett. [...] Azokat a művészi ideálokat látom az Ön mű-
vében, melyekért magam is küzdöttem” (FÖlev. 962: 47. j.). Füst az évek múltával
ifjúkori művéről háromszor ír naplóiban, kétszer 1925-ben, egyszer 1927-ben, és
mindannyiszor rossznak tartja: „Mikor az »Aggok a lakodalmon« című számársá-
got csináltam, akkor is nyár volt...” (FTn. II: 147); – „Most már tudom, hogy mért
csinál meg valaki egy olyan munkát is, mint az »Aggok a lakodalmon«. Mert nem
tud jobbat” (FTn. II: 150); – „Én mindig szerencsétlen voltam, ha sikerületlen
munkáimra gondoltam, – nem akartam tudni róluk. (Az »Aggok a lakodalmon«,
– ugyaníly módon született – s épp ily undok!) – Lerázni magamról, – jelenjen
meg a Nyugatban, vagy könyvben s aztán soha többé ne kelljen látnom, – ez vol-
na jó!” (FTn. II: 246). 1963-ban is említi egy ismeretlennek írott levelében: „[...]
minden fiatalkori munkámat kijavítottam. Az aggok a lakodalmon című fiatalkori

próbálkozásomat és a Karácsonyi történetet nem is vettem fel a gyűjteményekbe” (FÖlev. 867).

Az Aggok a lakodalmon első megjelenésének szövegében a megfelelő rész, azaz Kajetán beszéde jóval rövidebb (Füst 1910: 1781), a FÖv. szövegével való megegyezést ehhez képest dőlő betűs szedés mutatja, [ ]-ben a változások olvashatók:

Kajetán:

Felső Kajetán nevem s ez itten társam, az agg Bohemund!...

(Bohemund meghajol):

S mindketten Arméniából származánk, hol kopár, vörös hegyek

A tenger partjait szegélyezik s hol sötétebb egen

Másféle [Másfajta] csillagok járása van.

Király hidd el szavam:

Ott sokkal több a csillag s mind sugárzóbb és kövér

S a távoli népnek [S e messzi országnak] sok szokása más: mind halkabb, szomorú.

De mi vándorok sok országot bejárván céltalan

Most agg korunk egy új hazában halkan szálla ránk...

S gyermekkorunkét – ó ki tudja – igen messzi ország

Sosem láthatja már viszont elfáradott szemünk...

E részlet – amint az 1934-ben megjelent verssé alakított szövegművel összevetve látható – már a két agg életének összefoglalásává változott. A vándorra lett arméniai lantosok sorsukról beszélnek: „Téboly volt e lét nekünk!” – panaszolják, és elmondják, miben volt, illetőleg nem volt részük vándorlásaik során. Az eljárás némileg hasonló az úgynevezett negatív festés módjára, amelyet Horváth János állapított meg Berzsenyi Dánielről (Horváth 1960: 73). Füst 1920-ban tanulmányt írt a niklai remetéről a Nyugatban, ebben idézi a „Nincs már symphonia, s zöld lugasok között | Nem bűg gerlicze” kezdetű Berzsenyi-verszakot (Füst 1967: 331), amely éppen e negatív festés példája. (Egyébként Füst elment Niklára 1922 augusztusában Berzsenyi sírjához, ottani lehangoló tapasztalatait tanulmányához utóhangként és naplójában is jegyzi [FTn. I: 748]).

Az önálló verssé való alakítás a Füst Milán-i szöveg- és stílusépítési módjával kapcsolódik a költői oeuvre egészéhez. Ez azoknak az ismétlődő elemeknek vagy nyelvi eljárás módoknak a beemelésével, illetőleg a rövid Kajetán-beszédnek ezekkel mint motívumokkal való feltöltésével valósul meg, közéjük tartozik a névadás és -használat, egyes színek kapcsolatai, az öregség és az ifjúság fogalmainak szövegbe ágyazódása. Megjegyzendő: más hasonló, ismétlődő elemek, vagyis motívumokat is tartalmaz az önálló verssé írott költői szövegmű: *emberszív* (Büky 1989: 67–8), *lélek* (uo.), *sötét* (uo. 147–54, 174–86), *(el)merül* (Büky 2000: 252–4), *tűz* (uo. 132–7) stb. A tartomelemzés – még az alábbiakban egyszerűsített módszere is (vö. Antal 1976; Krippendorff 1995) – igazolhatja, hogy az említett szöveg- és stílusépítési módozatok összefüggenek-e a költői világképével.

2.2. A szereplő személyek neveinek különössége a költő (és a regényíró) Füst névadásának szokásos módja. *Bohemund* ~ *Boemund* antiochiai fejedelmek nevei a 11. századtól, ősük Tarantói Boemund normann keresztes lovag. V. Boemund (1198–1252) háborút viselt Arménia (!) ellen, mivel fia örmény hercegnővel házasodott, lezárták a háborút. A *Kajetán* a latin *Gaetanus* 'Gaeta közép-itáliai kikötővárosból való' név rövidülése, a magyar névadásban nem várható; a név különben anyakönyvezhető (Ladó 1971; Bíró 1997: 73), a *Bohemund* nem is fordul elő.

2.3. „Arméniából származánk” – mondja az egyik agg. Az *Arménia* földrajzi nevet másutt verscím gyanánt használja a költő (Arménia! Ny. 1911. I: 174); és metaforaként van meg a szövegben: *Arménia! Lelkem bölcsője*. A (lírai) tájak hasonló különösségként jelennek meg, mint a (tulajdon)nevek: *Perzsia* (Őszi sötétség. Nyilas-hava, Ny. 1911. I: 173), *Mississippi* (A Mississippi, Ny. 1928. I: 507), *Rocky Mountains* (uo.), *Mekka* (Óda Móricz Zsigmondhoz! Ny. 1911. II: 385), Csendes Óceán (Este van, Ny. 1933. II: 6), *India* (Születelők dala, Ny. 1910. I: 159).

2.4. „Arméniából származánk, hol kopár, vörös hegyek | A tenger partjait szegélyezik [...]” – mutatja be Kajetán szülőföldjét. Más Füst-versben is hasonló színű a táj: „nem az öröm útját választottam én sem, – ám a kopár sivatagét, | Hol vörös a földek szintje” (Önarckép, FÖv. 25–6). A stílus hírértéke függ(het) a nyelvi elemeknek ||várható|| vagy ||nem várható|| szövegbeli megjelenésétől, és ugyanez vonatkozik valamely műben az ábrázolt tárgyiasságokra is (Fónagy 1960; Moles 1973: 36). A *vörös* az előbbi helyeken éppúgy ||nem várható||, mint a következőkben: „*Vörös* a hold sarlója éjjel | Szenvedéseim forró lehelletétől! S két pokoli *vörös* szem repül | Fenn a magasban s nézi fájó lelkem! ... (Egy régi költő műve: Óda a fejedelemhez!, Ny. 1912. I: 40), a *vörös szem repül* metafora volta erősíti e ||nem várható|| elem hírértékét. – „Sötét a tér még, de halkúl a tenger. | S az égő forrásoknak *vörös* tüze sárgúl. | S derengő világnál sötét tömegeknek | Borzasztó uralma kezdetét veszi” (Arménia!, Ny. 1911. I: 174). A *vörös tűz sárgúl* is metaforaszerkezet, amely paradoxonon alapul. E vörös színt tartalmazó kifejezések rendre bizonyos (lelki)állapotokkal együtt tarthatók motívumnak: *fájó élet*, *pokoli szem*, (az öröm útja nélküli) *földek szintje*; *a szenvedés lehellete*.

2.5.1. „*Aggok* vagyunk” – mondja Kajetán. Az aggság, öregség Füst állandó motívuma. „Nemcsak betegnek kívánta látni és láttatni magát, hanem öregnek is, már kora ifjúsága óta” – írja róla első monográfusa, Somlyó György (1969: 78), aki ugyanakkor azt is megállapítja, hogy az öregség műveiben nem csupán mint tiszteletreméltó, hanem mint leginkább óhajtandó állapot jelenik meg csaknem idős koráig. Az *aggastyán* és a vele rokon értelmű szavaknak (*agg*, *aggság*, *öreg*, *öregség*, *vén*, *vénség*), az *agg*, az *öreg* (összetételi tagként is, származékai is), a *vén* (és származéka) előfordulásai és környezetüknek kapcsolattrendje ezt alá is támasztják.

A szövegbeli kontingencia ÉRTÉK [+], ÉRTÉKTELEN [-] ÉS SEMLEGES [Ø] csoportokba van sorolva, és { }-be foglalás jelzi.

Az ÉN jelzés mutatja a kategória közvetlen kapcsolódását a lírai énhez.

A szavak után szófaj jelzése (fn = főnév, mn = melléknév), valamint előfordulásuk száma található.

AGGASTYÁN fn 6

S egy *aggastyán* jött {dideregve}, (– hideg volt az inge, –) | S egy táncos lánykát vitt, kinek bokája szép, | Selyem bokája puha, mint a körte! (Karnéval, Ny. 1913. II: 791–2) – [–]¹

Horgaselméjű s szikár | *Aggastyán* akarok én is lenni, olyan mint maga az {Úr}... (Önarckép, Ny. 1932. II: 33–4) – ÉN¹, [+]¹

Szózat az *aggastyánhoz* ([Verscím.] Válv. 11–2) – [Ø]¹

(De már ahogy megnéztek is a nők... ama kőtáblákat cipelő öreget, | Egy már {haragra is erőtlen} *aggastyánt*, ki akkortájt valék... –) (Mózes számadása, Válv. 38–9) – ÉN², [–]²

Intelem az *aggastyánhoz* ([Verscím.] FÖv. 85) – [Ø]²

Elnyugszik már hús föld alatt a nagybátyám s pihen | Nyolcvankétéves *aggastyán* gazdag s {gonosz-szívű}. (Epigramma, Válv. 54) – [–]³

AGG fn 4

[...] {szegény} *agg*[,] ő nem tudhatá, hogy víg szemem mögött, | – Ha nem sír is az, – mi ég, mi forr: hogy készülök a sír mögé, a sír alá, könnyű szívvel a sírba le. (Epigramma, Ny. 1909. II: 299) – [–]⁴

Ám a gátakon épp ott járt polgármesterünk, a {gyermekarcu}, ősz, | Hódprémes *agg*, {szelíd} volt, mint az őz... | Ismertük őt: amellet {bölc}, – nemes és büszke fő [...] (Levél az ifjúságról, Válv. 73–6) – [+]²

Az egyik *agg* levele {Zsuzsannához} ([Verscím.] FÖv. 59) – [Ø]³

[...] {megtépik} még az *aggnak* is {szívét}! (Az „Aggok a lakodalmon” című verses tragédia prologusa, FÖv. 155–8) – [–]⁵

AGGSÁG fn 1

A sötétség felé szalad vonatom. | Befut az *aggság*, {kórság, a foghíjasság} öveibe. | S majd a nemlét boldog óslakói közt megáll. („Ha csontjaimat meg kellett adni” /Arany/), Ny. 1933. II: 243) – ÉN³, [–]⁶

ÖREG fn 7

Én mindezt láttam, {mélabús} *öreg* [...] (Ballada az elrabolt leányról, Ny. 1934. I: 299) – ÉN⁴, [-]⁷

(De már ahogy megnéztek is a nők... ama kötáblákat cipelő *öreget*, | Egy {már haragra is erőtlen aggastyánt}, ki akkortájt valék... –) (Mózes számadása, Válv. 38–9) – ÉN⁵, [-]⁸

S mért is évődjünk {komor} *öreg*ek mi, titkon [...] (Az „Aggok a lakodalmon” című verses tragédia prologusa, FÖv. 155–8) – ÉN⁶, [-]⁹

Ámde az Istenség | {Nem nézett rá, nem felelt} akkor az *öreg*nek. (Öregség, FÖv. 21–2) – [-]¹⁰

[...] S csakis akkor hagytok némi nyugtot az *öreg*nek, | Ha már mindenki {neveti} [...] (Egy tesszáliai költő az Erinniszekhez, FÖv. 84) – [-]¹¹

Két {rossz szemed} a fényük megvakítaná, | Ne nézz hát rá *öreg* [...] (Intelem az aggastyánhoz, FÖv. 85) – [-]¹²

ÖREGSÉG fn 2

Öregség ([Verscím.] FÖv. 21–2) [Ø]⁴

Oly nagygyá nőtt meg előtte s oly {szentté} az *öregség* {ösi nyomora}. (Öregség, FÖv. 21–2) – [+]³ ~ [-]¹³

VÉN fn 1

Az élet oly pimasz | S hiába minden ének, | Itt {nincs kegyelem} a *vén*nek. (Az egyik agg levele Zsuzsannához, FÖv. 59) – [-]¹⁴

VÉNSÉG fn 1

Oh {kóbor} *vénség*, {mord öregség}, nem lett benne részetek, | De mint a forgószeél, úgy zúgtatok el innen sebtiben. (Emlékezetül, FÖv. 89–90) – [-]¹⁵

Az öregség értékállapotainak megoszlása a *aggastyán*, *agg*, *aggság*, *öreg*, *öregség*, *vén*, *vénség* környezetében ÉRTÉKTELEN nagy többségét mutatja: [+]³ [-]¹⁵, [Ø]⁴. A vizsgálatba vont szóanyag hat esetben köthető a költői én személyéhez, közöttük egy szöveghelyen van ÉRTÉK. Természetesen a költői én állapotának kapcsolatát az ’öreg(ség)’ jelentésű szavakkal nem kell föltétlenül azonosítani Füstnek, a költőnek énállapotával (sem az egyéb lírai személyekével vagy áttételesen tárgyakéival, dolgokéival).

2.5.2. Érdeemes áttekinteni, hogy az öregség állapotát jelző más kapcsolatok milyen értékállapotúak, jelesül milyen az ’öreg’-et jelentő melléknevek kontingenciája.

AGG mn 3

Agg méltóságunkkal nem egyező | E lakájhád közzé vegyülnünk... (Az „Aggok a lakodalmon” című verses tragédia prólógusa, FÖv. 155–8) – ÉN⁷, [+]⁴

...Veled érezek én[,] agg Bohemund [...] {Vö. Agg méltóságunkkal} (Az „Aggok a lakodalmon” című verses tragédia prólógusa, FÖv. 155–8) – [+]⁵

Nem álom kell, de fánk. | Egy agg nő vár reánk [...] | {Enyésző} dáma, mint | A temető tekint | Arcodba [...] (A vagány esti éneke, FÖv. 163–4) – [-]¹⁶

Az *agg* melléknevek környezete közül egy kapcsolódik a költői énhez ÉRTÉKkel, a megoszlás: [+]², [-]¹.

ÖREG mn 11

[...] mintha nem értene | Szivem {megtört}, öreg szivének bánatához [...] (Epigramma, Ny. 1909. II: 299) – [-]¹⁷

Az elmúlás kórusa. I. Egy öreg emberhez! ([Verscím.] Ny. 1921. I: 513) – [Ø]⁵

[...] öreg {boszorkány} vagyok, ki kincseket ás el [...] (Anya és fiú, Ny. 1925. III: 448–9) – ÉN⁸, [-]¹⁸

Öreg {puskádát} átadod? (Az igaztevőhöz, Ny. 1934. I: 244) – [+]⁶

Oh én öreg {csavargó}, látod, hogy sirok. (Hajnal előtt, Ny. 1934. I: 502) – [-]¹⁹

Oh {kár fáradnod} vélem[,] égi dajka, – lásd | Öreg vagyok [...] (Hajnal előtt, Ny. 1934. I: 502) – ÉN⁹, [-]⁷

Idóm a sír felé, öreg {barát} | Oly csendbe’ lépked [...] (Sirató, Válv. 128–9) – [+]⁸

Megállt a had magától is az öreg férfi [{a polgármester}] mellett... (Levél az ifjúságról, Válv. 73–6) – [+]⁹

[...] úgy {jajongtak, mint az árva gyermekek}... | A bűnös, nagy király öreg dudásai... (Levél Oidipusz haláláról, FÖv. 51–2) – [-]²⁰

{Elfáradt szivét} ezentúl pihenteti, ója, | {Csendet} akar most már az öreg {óra}! (Barokk elégia: Búcsú mesterségetől, FÖv. 87–8) – [-]²¹ ~ [+]¹⁰

Öreg szatir ([Verscím.] FTn. I, 257) [Ø]⁶

Az *öreg* melléknév környezete az ÉRTÉK : ÉRTÉKTELEN viszonya 4 : 5; SEMLEGES az értékkörnyezet 2 esetben. A jelzett szavak – *barát, boszorkány, csavargó, dudás, ember, férfi, óra, puska, szatir, szív* (e főnév Füst Milán-i használatára l. Büky 1989: 42) – többnyire a köznyelvben is hasonló értékviszonyok mellett kaphatnák meg az *öreg* minőségjelzőt, vö. ÉrtSz. *öreg*. A két, a költői énhöz grammatikálisan is köthető eset (*Öreg vagyok; én öreg csavargó*) értékviszonyai kiegyenlítődnek. (NB. A [-]²¹ ~ [+]¹⁰ kontingenciájú szöveg hely is egyenarányt jelez.)

Öt *öreg*- előtagú összetétel – mindegyik főnév – található még a költői nyelvben.

Úgy látom, *öregember* én már nem leszek [{mint maga az Úr...}]. (Önarckép, Ny. 1932. II: 33–4) – ÉN¹⁰, [+]¹¹

Egy *öregúr* vagyok, akinek {nincs neve} [...] (Álom az ifjúságról Ny. 1936. I: 292) – ÉN¹¹, [-]²²

Hozzád szól a susogás, *öreganyó* {motozása} [...] (A Holdhoz, Válv. 17–8) – [Ø]⁵

Öregasszonyt {kerget} a sikátorokon, ám gyermek ha jó eléje: leguggol | És sorra gurítja feléje ennen képével vert, királyi aranyát. (Copperfield Dávidhoz! Válv. 21–2.) – [-]²³

S vaj' emlékszel-e rá? | Hogy álmaidban {átölelte két kezéd} egy *öregember*... (A Hetvenéveshez! FÖv.⁴ 152–3) – [+]¹²

Az összetételek között egy melléknév fordul elő.

[...] *öreguras* vagy és {elnyűtt} [...] (Madrigál, Válv. 59) – [-]²⁴

Ezekben az összetételekben a költői énhöz két ÉRTÉK-értékállapot kapcsolódik; az arányok: [+]², [-]², [Ø]¹.

A szócsaládhoz még az *öregedni* igenév tartozik egy adattal.

Volt egy görög egykor | Ki felemelte két kezét, mint a szobor s az ifjúságát visszakövetelvén | {Mondott} aiszchyloszi {átkot} arra, aki tette, hogy így meg kell az embernek *öregedni*. (Öregség, FÖv. 21–2) – [-]²⁵

VÉN mn 12

Mi, – én s *vén* {várrom} itt maradunk [...] (Hajó megy el, Ny. 1909. I: 416) – ÉN¹², [-]²⁶

[...] de te {füled se mozgatod}, *vén* csont [...] (A Mississippi, Ny. 1928. I: 507) – [-]²⁷

A szélben *vén* emberek {perlekedtek}. (Ballada az elrabolt leányról, Ny. 1934. I: 299) – [-]²⁸

S {a vállaimmal kellett vón kivetnem négy sarkából mind e nagy világot}, úgy, mint egykoron, – [...] | S bizony már ehhez *vén* valék Uram. – (Henrik király! Válv. 40–1) – ÉN¹³, [-]²⁹

[...] *vén* vagyok | S {az emberek nevetnek}. (Az egyik agg levele Zsuzsannához, FÖv. 59) – [-]³⁰

S a *vén* {zsugorit} majd ketten kinevetjük. (Oh latin szerelem! FÖv. 58) – ÉN¹⁴ [-]³¹

S vándor, | {Bus csillag a reménység}, mely egyre közelít, | Egy *vén* szikla mögül közelít [...] (Gyertyafénynél, Ny. 1912. I: 1010) – [-]³²

[...] fáj bizony s {nehéz} is már e *vén* szívem. (Az „Aggok a lakodalmon” című verses tragédia prólógusa FÖv. 155–8) – ÉN¹⁵, [-]³³

Vén {foga} kettős görbületű [...] (Bukolika. III. Tanító vers, Ny. 1910. I: 821–2) – [+]¹³

{Lassú} e *vén* világ. (Panasz, Válv. 66) – [-]³⁴

[...] s a *vén* | Csókák is, ötvenévesek felültek fészükön az éjben | S {nevettek} rajtatok [...] (Emlékezetül, FÖv. 89–90) – [+]¹⁴

Verne most | Az isten, ki hallgatta flótám, | *Vén* {pohost}. (Öreg szatir, FTn. I: 257) – ÉN¹⁶, [-]³⁵

AZ ÉRTÉKTELEN csoport száma (10) föltűnő, ezt a *vén* melléknévnek számos jelentéscsoportjához fűződő rosszalló érzelmi velejáró befolyásolhatta (vö. ÉrtSz.) a jelzett szavakhoz járulva: *csóka*, *csont* ('ember'), *szikla*, *szív* ('az ember valamely érzésének jelképeként'), *várrom*, *világ*, *zsugori* ('ember'); a költői énré grammatikailag vonatkozó két szöveghelyen (ÉN¹², ÉN¹⁴) hasonló a helyzet: a *vén* melléknév a költői énré ötször kapcsolódik. Az értékállapot-arányok: [+]⁰, [-]⁵. (A *fog* 'vadkanfog' jelentés miatt ÉRTÉK.)

Egy ide vonható összetétel adatolható Füst lírájából:

Oh igen, ők azok, akik szemébe {röhögnek} a *vénasszonynak* is [...] (Válv. 63–5) – [-]³⁶

Szintén egy adat van a *vénül* (képzett) igére:

Vénül az idő s {könnyei szakállára peregnek}. (Őszi sötétség. I. Nyilas hava, ElmK. 39–50) – [-]³⁷

Az 'öreg(ség)'-gel mindezek ezek szerint az együtt-előfordulások minősítése szerint 13 ÉRTÉK, 37 ÉRTÉKTELEN és 7 SEMLEGES az összes Füst Milán-versben. A költői énrre vonatkozó adatok szerint az ÉRTÉKTELEN kontingenciák többségben vannak: 3 [+], 12 [-], 0 [Ø].

2.5.3. Az *iffuság* ~ *iffúság* főnév és a vele részben szinonim *iffúkor* konkordanciáinak kontingenciafeldolgozása és összehasonlítása az előzőkkel, megmutathatja, valóban kívánatos állapot-e az öregség a Füst Milán-i lírában. A kontingencia megállapítása szó 'ifjúkor' és 'ifjak összesége' jelentéseire nincs tekintettel.

IFJUSÁG ~ IFJÚSÁG fn 15

[...] megütközött | Az *iffúságom* {dölyfén}: ó szegény agg[,], ő nem tudhatá, hogy víg szemem mögött, | – Ha nem sír is az, – mi ég, mi forr: hogy készülök a sír mögé, a sír alá, könnyű szívvel a sírba le. (Epigramma, Ny. 1909. II: 299) – ÉN¹⁷, [-]¹

Végeláthatatlan | Gyönyörök szolgája lettem. {Sötét} tengerek fedik már {tisztta} *iffúságomat*. (Levél Oidiposz haláláról, Ny. 1934. I: 297–8) – ÉN¹⁸, [Ø]¹

Álom az *iffuságról* ([Verscím.], Ny. 1936. I: 292) – [Ø]²

Levél az *iffúságról* ([Verscím.] Válv. 73–6) – [Ø]³

Oh *iffúság*, ennen hangodtól {mámoros} és {társtalan} [...] (Levél az ifjúságról, Válv. 73–6) – [Ø]⁴

Oh telihold [...] | bús pillantásodtól az *iffuság* | {Borzongani kezd és szinte megbomol}... (Levél az ifjúságról, Válv. 73–6) – [-]²

Úgy lehet: | {Háborgó} *iffuságunk* akkor s ott letelt. (Részlet az „Aggok a lakodalmon” című verses színdarabból. Kajetán beszéde a királyhoz, Válv. 77–9) – ÉN¹⁹, [-]³

Hallgass {rám [ti. öregre]} oh *iffúság*. (Öregség, FÖv. 21–22) – ÉN²⁰, [+]¹⁵

Hallgass rám oh ifjúság. Volt egy görög egykor | Ki felemelte két kezét, mint a szobor s az *iffuságát* visszakövetelvén, | Mondott aiszchyloszi átkot arra, aki tette, hogy így {meg kell az embernek öregedni} (Öregség, FÖv. 21–22) – [-]⁴

Régi barátom, e rövid {élet | Nem tart} még egy *ifjúságot* {tarsolyában} [...] (Tóth Árpádhoz, FTn. I: 257) – [-]⁵

Ifjúságunk | Már {köddé finomúlt, álommá vált} [...] (Tóth Árpádhoz, FTn. I: 257) – ÉN²¹, [+]¹⁶

Ifjúságomban | Azért {tornáztam annyit, hogy ha majd eljössz, {erősnek találj engem} [...] Vers prózában, FTn. I: 407–8) – ÉN²², [Ø]⁵

Holdvilág-csokor, te *ifjúságnak* csokra | A {szívszakadás csokra}: {ég veled}! (Az élet útja hajlik.... FTn. I: 576) – ÉN²³, [-]⁶

[...] S {nem jössz segíteni} a vég előtt | Ó messzi *ifjúság!* ([Cím nélkül.] FTn. I: 709) – ÉN²⁴, [-]²⁴

S ha megkérdez az *ifjúság*: {tátogva meredsz rá. | Sipogva hebegsz rá}, mint a tátogó madár. ([Cím nélkül.] FTn. II, 316) – ÉN²⁵, [-]⁸

Most még babér, még sötétzöld amarynth neked | Nyomorgó *ifjúságom*. ([Cím nélkül.] FTn. II, 395) – ÉN²⁶, [-]⁹

Az *ifjúság* főnév egy szinonim adattal mutatható be.

[...] mulattunk kicsit s {a bor | Fejünkbe szállt}. – S a bölcs így szolt: „a kor!” | „Az *ifjúkor*, bizony... (Levél az ifjúságról, Válv. 73–6) – ÉN²⁷, [-]¹⁰

Az ifjúságfogalom csupán 17 adattal van jelen a költői oeuvre-ben a öregség fogalmának 57 előfordulásával szemben, ez a verseknek az öregségállapottal való foglalkozása jelentős szerepét mennyiségileg igazolja. Az összes szöveghelyben is csupán kétszer van ÉRTÉK, tízszer ÉRTÉKTELEN, ötször SEMLEGES értékállapot van a fogalom környezetében. A SEMLEGES-nek minősített esetek nélkül is ötszörös az ÉRTÉKTELEN együttlőfordulás.

A költői énhez kapcsolódó kilenc ifjúságfogalom együttlőfordulás értékállapotai – 2 [+], 7 [-], 2 [Ø] – az ifjúságot mint olyant zömében értéktelen-nek mutatja.

Az öregség az ÉN környezetében 15 szövegmetaszetben van meg, alig több az ifjúság együttlőfordulása (17), ezekben csaknem négyszeres az ÉRTÉKTELEN állapot, ha a két [Ø] adatot nem vesszük számításba.

A teljes adatállományban az öregség ÉRTÉKTELEN kontingenciái vannak csaknem kétszeres többségben (10 : 37), az ifjúsághoz tartozó ÉRTÉK mennyisége csekély az öregséghez tartozó együttlőfordulásokkal szemben (2 : 10), megjegyzendő még ugyane viszonylatban a SEMLEGES aránya is (5 : 7).

2.5.4. A már említett önálló verssé alakításban az ünnep motívuma is szerepet kapott. Füst összes verseiben az alábbi előfordulásai vannak.

ÜNNEP ~ INNEP fn

[...] {Mézédes derű}, ó régi *ünnep*, | Ki {elmúltál} és vissza nem jöhetsz!
(Szólóhegyen, Ny. 1909. II: 298) – [+]¹

„[...] S kik {ettek} Szilveszterkor [= *ünnep] májat és diót, | És puttonyból
kik {ettek} szép gyümölcsöket | A lelkük vizfenéken alszik[,] mint a hal.”
(A részeg kalmár, Ny. 1911. I: 175) – [+]²

Hogy *ünneped* van ma, {szívemből felköszöntelek} [...] (Óda Móricz Zsigmondhoz! Ny. 1911. II: 385) – [+]³

Ünneped van ma s {borral} | Kedvezni akarok Néked s érezni ünnepi, zavartalan {örömet}! [...] (Óda Móricz Zsigmondhoz! Ny. 1911. II: 385) [+]⁴

Újjongott és tapsolva örült, hogy van, aki nagylelkű, aki forró délben
| Remekszép {látványosságot, tűzijátékot} tartogat néki, | Gyönyörű
{mulatságul} eltikkadt lelkének [...] (Óda Móricz Zsigmondhoz! Ny. 1911. I: 385) – [+]⁵

Egy télen aztán nagy városba érkezénk, volt éppen gyertyaszentelő [= ünnepe] | S a víz mellett járt fel s alá sokféle lány meg asszony, kezét tördelé...
| {Gyertyákat} vitt a nagy folyónak, {koszorúkat} hajigált belé, majd hajladozott is meg suttogott... | S mi megtudtuk, hogy náluk így szokás: az öngyilkosok kedvesei tartják így az *innepet* –

A folyót kérlelik, hogy adná nyugtát annak, aki most is nyugtalan talán,
| Még ott a mély halálban is... (Részlet az „Aggok a lakodalmon” című verses színdarabból, FÖv. 98–9) [+]⁶

De mért örülni néked ember s {hazug} *ünnepidnek* [...] (Az „Aggok a lakodalmon” című verses tragédia prológusa, FÖv. 155–8) – [–]¹

A hét szöveghelyen mindössze egyben található ÉRTÉKTELEN kontingenciát: {hazug} *innep*. A többi helyen a társadalom szokásos ünneplési módjához tartozó, kedvező értékállapotokat jelző kategóriák jelennek meg: *ettek* [...] *májat és diót*, | *És puttonyból kik ettek szép gyümölcsöket – borral* | *Kedvezni akarok Néked – látványosságot, tűzijátékot tartogat néki*, | *Gyönyörű mulatságul – szívemből felköszöntelek*. A {*derű*}, a {*mulatság*} és az {*öröm*} fogalmai szintén idetartoznak. Bizonyos kellékekkel (koszorú, gyertya) együtt jelenik meg a gyertyaszentelő, február 2. napján, amely Mária megtisztulásának az ünnepe, amelyet a nyugati egyházban I. Gelasius pápa 494-ben vezetett be, a görög egyházban pedig Jusztinianosz egy konstantinápolyi járvány megfékezése céljából. A zsidó vallási törvények szerint a szülő nő megtisztulása negyven nap múlva akkor történt meg, ha a jeruzsálemi templomban bemutatta a megfelelő áldozatot és gyermekét

(Lukács evangéliuma 2.21–38): „Amikor elteltek a tisztulásnak a Mózes törvényében megszabott napjai, felvitték Jeruzsálembe, hogy bemutassák az Úrnak”). A Füst versében leírt szokásnak nincs nyoma Európában, a 8. századtól Gyertyaszentelő Boldogasszonykor szokásos gyertyás körmenetekre gondolhatni, ezek is a megtisztulást voltak hivatva segíteni. A bizarr különösségeket kedvelő költőnek a Névtelen iszik című verse, „amelynek tárgya zsidó legendán alapul” – amint írja (FÖlev. 894) – hasonlóképpen tart laza kapcsolatot a pészáh előestéjén szokásos széder rendjével (l. Büky 2008).

3. Az eredeti drámarészletben a személyek nevének, a földrajzi neveknek (illetőleg helyeknek) ||nem várható|| volta emeli a hírértéket. Az öregség fogalmával kapcsolatos szavak, szerkezetek előfordulási valószínűsége a költői összes verseinek ismeretében nagy – az előfordulási a folyamat jövőbeli értékeinek a teljes múlt ismerete alapján meghatározott feltételes eloszlása megegyezik a jelen ismerete alapján meghatározottal, vagyis a Markov-folyamat érvényesül; mintegy százhetven versben van 57 előfordulás. Ezek hírértéke emiatt nem túl magas, ezért az ÉRTÉKTELEN kontingenciák adják a tartalomelemzéssel kiszűrhető információt: az öregség korántsem kívánatos állapot. Ezt erősíti az ifjúságfogalom kisebb előfordulása – ezeknek emiatt nagyobb a hírértéke –, amely szintén az ÉRTÉKTELEN kontingenciák nagy többségét (10 előfordulás) hordozza. S ez megfelel a költői én fohászának: „Uram, az én életem hiábavaló!” (Egy hegedűművészhez! Ny. 1912. II: 652). A hiábavalóság is Füst Milán-i motívum: „Hiába mondjátok, én sose voltam” (Henrik király! Ny. 1933. II: 548); „És jobbról is, meg balfelől | A hiábavalóság dalát zengték a kórusok” (Emlékezetül, FÖv. 89–90); vö. Kis Pintér 1983: 139–74. Az ünnep mint olyan előfordulásának valószínűsége a költő öregséggel és ifjúsággal átszőtt szövegvilágban kisebb, a 7 előfordulásban egy kivétellel valamilyen ÉRTÉK együttes előfordulás van, hírérték így eleve nagyobb, még ha a kontingenciák zömükben szokásosak is, de mindezért éppen nem az élet hiábavalóságának megjelenítői a Füst Milán-i lírában.

Az eredeti prologusba való építésük révén a vizsgálatba vont motívumok a más Füst-versekbeli előfordulásaikkal lévő kapcsolatok révén a költő kifejezés-módjának, stílusának jezeit erősítik.

SZAKIRODALOM

- Antal László 1976. *A tartalomelemzés alapjai*. Budapest, Magvető Kiadó. (Gyorsuló idő).
- Bíró Ágnes 1997. *Új magyar utónévkönyv*. H. n. BM Kiadó, [Budapest.]
- Büky László 1989. *Képköltés és képrendszer Füst Milán és Karinthy Frigyes költői nyelvében*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Büky László 2000. *Egy vers szóhasználati háttere – Füst Milán: Szellemek utcája*. Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Nyelvészeti Tanszék, Szeged.
- Büky László 2008. Angyalok Füst Milán lírájában. In: Pócs Éva (szerk.): *Démonok, látók, szentek – Vallásnéptudományi fogalmak tudományközi megközelítésben*. Balassi Kiadó, Budapest. (Tanulmányok a transzcendensről VI.) 648–67.
- ÉrtSz. = Bárczi Géza – Országh László (főszerk.) 1959–1962: *A magyar nyelv értelmező szótára I–VII*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

- Fónagy Iván 1960. A hang és a szó hírértéke a költői nyelvben. *Nyelvtudományi Közlemények* 56: 73–100.
- FÖv. = Füst Milán 1969. *Ősszes versei*. Magvető Kiadó, Budapest.
- FÖv.⁴ = Füst Milán 1988. *Ősszes versei*. Magvető Kiadó, h. n. [Budapest.] IV. kiadás.
- FÖlev. = Füst Milán 2002. *Összegyűjtött levelei*. Fekete Sas Kiadó, Budapest.
- FSzu. = Füst Milán 1948. *Szellemek utcája*. Dante Könyvkiadó, Budapest. [É. n.]
- FTn. = Füst Milán 1999. *Teljes napló I–II*. Fekete Sas Kiadó, Budapest.
- Füst Milán 1910. Aggok a lakodalmon. Sorstragédia egy felvonásban, versekben. *Nyugat* 1766–802.
- Füst Milán 1967. Berzsenyi Dániel. In: *Uő: Emlékezések és tanulmányok*. Magvető Kiadó, Budapest. 317–31.
- Horváth János 1960. *Berzsenyi és iróbarátai*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Kis Pintér Imre 1983. *A semmi hőse – Füst Milán költő világgépe*. Magvető Kiadó, Budapest.
- Krippendorff, Klaus 1995. *A tartalomelmzés módszertanának alapjai*. Balassi Kiadó, Budapest.
- Moles, Abraham A. 1973. *Információelmélet és esztétikai élmény*. Gondolat Kiadó, h. n. [Budapest.] (Eredetije: *Théorie de l'information et perception esthétique*, Paris, Flammarion, 1958.)
- Ny. = *Nyugat* 1908–1941.
- Váln. = Füst Milán 1914. *Változtatnod nem lehet. Versek*. Az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Kiadása, Budapest. [É. n.] (Modern Könyvtár 333–339. szám, szerk. Gömöri Jenő.)
- Válv. = Füst Milán 1934. *Válogatott versei*. Nyugat-kiadás, h. n., é. n. (Füst Milán munkáinak gyűjteményes kiadása I.)
- Ruzsa Imre 1988. *Logikai szintaxis és szemantika I–II*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Somlyó György 1969: *Füst Milán – Emlékezés és tanulmány*. Szépirodalmi Kiadó, Budapest.

Büky László
ny. egyetemi tanár
Szegedi TE

SUMMARY

Büky, László

The system of motifs in a poem by Milán Füst

The prologue of Milán Füst's tragedy of fate „Elders at the Wedding” was converted by the poet into an independent poem called *Részlet az „Aggok a lakodalmon” című verses színdarabból – Kajetán beszéde a királyhoz* (Excerpt from the play „Elders at the Wedding” – Cajetan's speech to the King). This version of the poem is attached to the whole oeuvre by its methods of text construction and style. That attachment can be seen, among other things, in the various linguistic guises of the notion of „old person” or „old age” (*aggastyán, agg, öreg, vénység; aggság, öregség, vénség*), as well as in the fact that concordances with these notions carry value judgements, just like the notion of „youth” and its concordances. The content analysis of such concordances and their information value system reveals that – as opposed to the general belief among literary scholars – Füst considered youth, rather than old age, to be the most important period of human life.

Keywords: Milán Füst, youth as a motif, information value, Markov chain, old age as a motif